

POKRET POLET

#EY
ZA TEBE

SOCIJALNO PREDUZETNIŠTVO

**Socijalno preduzetništvo u
Kragujevcu: potencijal, izazovi i
politika podrške za razvoj**

Socijalno preduzetništvo u Kragujevcu: potencijal, izazovi i politika podrške za razvoj

Autorka: Marija Mavrić i Bojana Petrović

Organizacija: Udruženje Putokaz Kragujevac

Mentorka: Zorana Milovanović

Rezime

Predlog praktične politike sadrži prikaz istraženih izazova i potencijala za razvoj socijalnog preduzetništva u Kragujevcu, sa posebnim naglaskom na nedostatak adekvatne podrške od strane lokalne samouprave. Iako Kragujevac ima značajan potencijal za razvoj socijalnog preduzetništva, u velikoj meri zbog angažovanja udruženja kao što su „Zadugarstvo“, „Down“, „Egal“ i Klub kreativnih žena „Različak“, trenutno stanje u okviru sistema javnih politika ne pruža nikakve mere za kreiranje podržavajućeg i podsticajnog okruženja za razvoj ovakvih inicijativa. Ključne prepreke uključuju pravnu nepredvidivost uprkos postojećem Zakonu o socijalnom preduzetništvu, nepostojanje jasnih i podsticajnih podzakonskih akata i nedostatak informacionih resursa za smernice i podršku pri osnivanju novih i razvoju postojećih socijalnih preduzeća.

Doprinos rešavanju ovih problema od strane lokalne samouprave Grada Kragujevca značajno bi doprinelo smanjenju nezaposlenosti među teško zapošljivim grupama, uključujući osobe sa invaliditetom, žene starije od 45 godina, i druge marginalizovane kategorije. Preporučuje se donošenje lokalnih akcionih dokumenata koji bi predvideli mere podrške za razvoj ovih inicijativa, kao i organizovanje edukacija, radionica i mentorstava za preduzetnike/ce. Pored toga, predlaže se osnivanje Lokalnog foruma za socijalno preduzetništvo, kao i promocija socijalnih preduzeća kroz sajmove i kampanje.

U zaključku, ovaj predlog praktične politike naglašava da bez adekvatne politike podrške, potencijal za razvoj socijalnog preduzetništva u Kragujevcu neće biti iskorišćen, što bi imalo negativne posledice po socijalni i ekonomski potencijal za održiv razvoj grada.

Uvod

Zakon o socijalnom preduzetništvu, usvojen u Republici Srbiji 2022. godine, još uvek čeka svoju doslednu primenu, a s njom konkretan korak u stvaranju podsticajnog okruženja za razvoj sektora socijalnih preduzeća u Srbiji. Pored Zakona, nužno je doneti i zakonom predviđen Program za razvoj socijalnog preduzetništva koji bi omogućio konkretne mere podrške koje treba da odgovore na izazove razvoju socijalnih preduzeća u dimenzijama regulatornog uređenja, pristupa tržištu i kapitalu, edukacijama i razvoju socijalnih preduzeća, promociji i razumevanju značaja ovakvih inicijativa u lokalnim zajednicama. Kako Program za razvoj socijalnog preduzetništva nije usvojen ni posle dva pokušaja izrade nacrtu Programa i konsultativnih procesa sa organizacijama civilnog

društva i drugim zainteresovanim stranama, ključna prilika za razvoj socijalnog preduzetništva u lokalnim zajednicama prepoznaje se u potencijalu lokalnih samouprava da u okviru sistema lokalnih javnih politika predvide podršku za socijalno preduzetništvo u cilju podsticanja održivog razvoja.

Predlog praktične politike fokusiran je na izazove, potencijal za razvoj i značaj socijalnih preduzeća za razvoj lokalnih zajednica, naročito u primeru Šumadije i grada Kragujevca. Naime, nedostatak podzakonskih akata i jasnih smernica za implementaciju Zakona o socijalnom preduzetništvu stvara problem u informisanosti lokalnih donosioca odluka i građana koji se žele baviti ovim oblikom poslovanja. Kao glavni izazov u Kragujevcu prepoznaje se odsustvo specijalizovanog tela koje bi se bavilo razvojem socijalnog preduzetništva. Stoga, osnivanje Lokalnog foruma za razvoj socijalnog preduzetništva, koji bi omogućio uspostavljanje intersektorske saradnje ključnih aktera, predstavlja ključno rešenje.

Istraživanje u okviru ovog predloga praktične politike bazira se na analizi postojećih politika, primeni zakonskih okvira i ispitivanju uloga lokalnih aktera u ovom procesu. Predlog praktične politike sadrži relevantne primere iz prakse Evropske unije, uz fokus na adekvatnim i relevantnim načinima na koje lokalne samouprave podržavaju inicijative socijalnog preduzetništva u lokalnim zajednicama karakteristika sličnih gradu Kragujevcu.

Preporuke proistekle iz ovog dokumenta treba najpre da služe donosiocima odluka u Gradu Kragujevcu kao smernice za razmatranje adekvatnih mera podržavajuće politike za razvoj socijalnog preduzetništva, kako u Kragujevcu, tako i u širem okruženju Šumadije.

Opis problema i kontekst

S obzirom na to da je Zakon o socijalnom preduzetništvu donet 2022. godine¹ i da njegova implementacija nije zaživela još uvek², da još uvek nisu doneti Program³ i podzakonski akti koji

¹ Službeni glasnik Republike Srbije, *Zakon o socijalnom preduzetništvu*. Beograd: Službeni glasnik, 14/2022, 2022.

² Rakin D., et al. (2024). *Preporuke za podršku implementaciji Zakona o socijalnom preduzetništvu*. Koalicija za razvoj solidarne ekonomije (KoRSE). <https://solidarnaekonomija.rs/wp-content/uploads/2024/06/Preporuke-za-podrsku-implementaciji-Zakona-2.pdf> (poslednji put pristupljeno 02.06.2025.)

³ Koalicija za razvoj socijalnog preduzetništva (2022). *Verzija Nacrta Programa razvoja socijalnog preduzetništva izrađena od strane civilnog društva i predata Ministarstvu za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja u decembru 2022. godine*. Koalicija za razvoj socijalnog preduzetništva.

bi podržali njegovu primenu, situacija na lokalnu je još manje ohrabrujuća. U Kragujevcu ne postoje mere podrške socijalnom preduzetništvu od strane jedinice lokalne samouprave. Zbog nedostatka podzakonskih akata, donosioci odluka u lokalnoj samoupravi, kao i građani, uskraćeni su za informacije o ovom modelu poslovanja. Ipak, važna je činjenica da u gradu Kragujevcu posluje jedno socijalno preduzeće, „Zadugarstvo”⁴, koje je osnovano pre godinu dana.

Pored njega, postoji još udruženja koja imaju potencijal da prerastu u socijalna preduzeća. Članovi udruženja „Down”⁵ izrazili su interesovanje i potencijal da osnuju socijalno preduzeće. Oni imaju ideju da osnuju kafić u kom bi usluge pružale osobe sa Daunovim sindromom, a po uzoru na dobre primere iz prakse drugih gradova u Srbiji i svetu. Međutim, iako imaju ideje i dobru volju, imaju i nedoumice koje ih u ovom procesu koče. Pravna regulativa im je najveća prepreka na tom putu, te očekuju jasniju pravnu regulativu u vezi sa radnim angažovanjem osoba sa invaliditetom i promenu zakona o porodici i zapošljavanju osoba sa invaliditetom, ali i pomoć šire zajednice. Udruženje „Egal”⁶ takođe ima želju i potencijal da preraste u socijalno preduzeće, ali i oni imaju svoje strahove u vidu pitanja kako osnovati i kako voditi socijalno preduzeće. Imajući to u vidu, potrebna im je podrška na tom putu i neko ko će im dati odgovore na ta pitanja. Članovi Udruženja ističu da su im potrebne informativne sesije o socijalnom preduzetništvu, ali i finansijska podrška koja im je neophodna. U udruženju Klub kreativnih žena „Različak”⁷ takođe ima interesovanja i potencijala za osnivanje socijalnog preduzeća. Jedno od udruženja sa kojima su razgovori vođeni nije zainteresovano za bavljenje socijalnim preduzetništvom i osnivanje socijalnog preduzeća, ali razlog tome je, pored toga što trenutno imaju mali broj nezaposlenih članova, i razočaranje koje je proizvod nekadašnjih pokušaja inovativnih načina poslovanja u čemu su imali negativno iskustvo.

Problem u Kragujevcu u oblasti socijalnog preduzetništva ogleda se u potpunom izostanku podrške od strane lokalne samouprave. Nedostatak podzakonskih akata i preciznih smernica

⁴ Zvanične informacije o socijalnom preduzeću „Zadugarstvo”. <https://neprofitne.rs/organisation-info?org=33737> (poslednji put pristupljeno 02.06.2025.)

⁵ Zvanične informacije o udruženju „Down Kragujevac”. <https://www.downsindrom.org/> (poslednji put pristupljeno 02.06.2025.)

⁶ Informacije o udruženju „Egal Kragujevac”. <https://respublica034.rs/media-hub-kragujevac/udruzenje-egal-mesto-za-podrsku-oslonac-savet-i-utehu/> (poslednji put pristupljeno 02.06.2025.)

⁷ Informacije o udruženju Klub kreativnih žena „Različak”. <https://www.facebook.com/p/Klub-kreativnih-%C5%BEena-Razli%C4%8Dak-100064315832339/> (poslednji put pristupljeno 02.06.2025.)

dovodi do toga da donosioci odluka, kao i građani, nisu dovoljno informisani o ovom poslovnom modelu. Najveći broj pogođenih ovom situacijom su pripadnici teško zapošljivih kategorija, među kojima su udruženja žena koja se bave proizvodnjom u malim kućnim radionicama i pružanjem usluga, osobe sa oštećenim sluhom, lica sa invaliditetom, romska udruženja, starija populacija, samohrane majke, žrtve nasilja, beskućnici, povratnici sa izdržanih kazni i druge osetljive društvene grupe.

Kako bi se u lokalnoj samoupravi stvorila povoljnija atmosfera za osnaživanje i podsticanje zainteresovanih udruženja da osnuju socijalna preduzeća, nužno je formirati Lokalni forum za socijalno preduzetništvo. Ovaj forum bi predstavljao ključnu platformu za koordinaciju i saradnju između svih relevantnih aktera, uključujući lokalne vlasti, socijalna preduzeća, nevladine organizacije i stručnjake. Njegova uloga bila bi da obezbedi podršku kroz razmenu iskustava, pružanje informacija i resursa, kao i pružanje konkretne pomoći u vezi sa pravnim, finansijskim i organizacionim aspektima osnivanja i vođenja socijalnih preduzeća. Takođe, forum bi mogao da deluje kao savetodavno telo koje će inicirati i lobirati za donošenje potrebnih podzakonskih akata i politika koje će unaprediti razvoj ovog sektora na lokalnom nivou.

Pozadina problema

Pre donošenja Zakona o socijalnom preduzetništvu 2022. godine, oblast socijalnog preduzetništva u Srbiji nije bila zakonski regulisana, što je uslovalo stagnaciju u njenom razvoju. Diskrepanca između duge tradicije inicijativa socijalnog preduzetništva, koje preteče imaju i u zadrugarstvu i samoorganizovanju u lokalnim zajednicama tokom 20. veka i nepostojanja regulatornog okvira i razumevanja ove prakse, počinje da se smanjuje razvojem civilnog društva od 2000. godine u Srbiji. Prvi inicijalni koraci ka unapređenju okvira za razvoj prakse socijalnog preduzetništva otpočinju usvajanjem prvih verzija Zakona o udruženjima⁸ i Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom⁹ 2009. godine, a zatim i Zakona o zadrugama¹⁰ 2015. godine. Zakon o udruženjima omogućio je udruženjima da obavljaju privrednu delatnost, čime je

⁸ Službeni glasnik Republike Srbije, *Zakon o udruženjima*. Beograd, Službeni glasnik, 51/2009, 99/2011, 44/2018, 2009.

⁹ Službeni glasnik Republike Srbije, *Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju osoba sa invaliditetom*. Beograd, Službeni glasnik, 36/2009, 32/2013 i 14/2022, 2009.

¹⁰ Službeni glasnik Republike Srbije, *Zakon o zadrugama*. Beograd, Službeni glasnik, 112/2015, 2015.

stvoren osnov za osnivanje socijalnih preduzeća u formi udruženja. Iako je postojala određena zakonska osnova za razvoj ovog sektora, ključni problem je bio nedostatak razumevanja hibridnosti delovanja socijalnih preduzeća u odnosu na druga udruženja koja se učitava u funkcionisanju na tržištu sa ciljem sticanja profita koji se reinvestira u socijalne/društvene ciljeve širokog spektra – rešavanje pitanja nezaposlenosti marginalizovanih grupa, podrška lokalnom razvoju i razvoju devastiranih područja, podrška razvoju pristupačnog zdravstva, socijalnih usluga i obrazovanja i slično. Hibridnost delovanja socijalnih preduzeća, tokom svog razvoja u praksi i van regulatornog okvira, rezultirala je i u mogućnosti da socijalna preduzeća funkcionišu u različitim pravnim formama – društva sa organičenom odgovornošću, spin off, udruženja, fondacije, zadruge i dr.

Zakonom o socijalnom preduzetništvu, usvojenom 2022. godine (*dalje: Zakon*), rešeni su mnogi izazovi u vezi sa razumevanjem i primenom prakse socijalnog preduzetništva u Srbiji. Ovaj zakon je postavio temelje za razvoj socijalne ekonomije u zemlji, usklađujući je sa evropskim standardima u oblasti javnih politika. Na taj način, društveni doprinos socijalnih preduzeća definisan je šire, tako da, pored radne integracije i zapošljavanja marginalizovanih grupa, obuhvata i druge oblasti društvenog uticaja koje imaju širi značaj za zajednicu. Zakonom je predviđeno i uspostavljanje Saveta za razvoj socijalnog preduzetništva¹¹ u čijoj nadležnosti se nalazi i kreiranje i predlaganje za usvajanje aktivnih mera podrške za podsticanje razvoja socijalnog preduzetništva u Srbiji. Ipak, nakon dva pokušaja izrade Programa za razvoj socijalnog preduzetništva u Srbiji koji bi omogućio mobilizaciju resursa različitog tipa za pomoć u prevazilaženju izazova pri razvoju postojećih i osnivanju novih socijalnih preduzeća, u sistemu javnih politika ovo pitanje još uvek nije rešeno, te je razvoj sektora ograničen.

Ova situacija posebno utiče na lokalne zajednice, jer se inicijative socijalnog preduzetništva najčešće razvijaju u lokalnim okvirima, gde imaju ključnu ulogu u održivom razvoju zajednice. Lokalna samouprava, kao nosilac političke moći, ima instrumente javnih politika kojima može značajno doprineti razvoju socijalnih preduzetništava. Kroz ove inicijative, lokalne vlasti mogu rešavati eko-socijalne izazove, kao što su zapošljavanje marginalizovanih grupa, rodna

¹¹ Službeni glasnik Republike Srbije, *Odluka o osnivanju Saveta za socijalno preduzetništvo*. Beograd, Službeni glasnik, 59/2022, 34/2023, 55/2023, 77/2024, 2022. <https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/odluka/2022/59/13/reg> (poslednji put pristupljeno 02.06.2025.)

ravnopravnost, socijalna inkluzija, zaštita životne sredine, održiva proizvodnja i potrošnja, te unapređenje pristupa socijalnim uslugama, obrazovanju i kulturnim sadržajima.

Sadašnji status problema - analiza dokumenata javnih politika koje se odnose na problem u RS

U Kragujevcu, kao i u ostatku Srbije, socijalno preduzetništvo doživljava sve veće interesovanje, ali se još uvek suočava sa izazovima specifičnim za lokalni kontekst. Grad Kragujevac, kao industrijski centar i administrativno sedište regiona Šumadije, ima značajan potencijal za razvoj socijalnih preduzetnika, ali postoje prepreke koje otežavaju njegovo puno ostvarenje. Socijalno preduzetništvo je prepoznato Lokalnim akcionim planom za rodnu ravnopravnost grada Kragujevca za period 2022. do 2024. godine¹² kao važan instrument za društvenu inkluziju, sa posebnim fokusom na marginalizovane grupe. U okviru ovog dokumenta, navedena je i konkretna mera – “priprema vodiča za osnivanje preduzetničke radnje i socijalnih preduzeća za posebno ranjive grupe”, što ukazuje na početne korake u pravcu pružanja podrške socijalnom preduzetništvu. Aktivnosti predviđene za 2023-2024. godinu finansiraju se iz budžeta grada Kragujevca i donacija, što pokazuje da grad prepoznaje značaj ovog oblika preduzetništva.

Međutim, iako je socijalno preduzetništvo u ovom slučaju prepoznato u okviru strateškog dokumenta posvećenog unapređenju rodne ravnopravnosti, ostaju prisutni izazovi koji se učitavaju u implementaciji mera, kao i izostanku odgovarajuće podrške za socijalna preduzeća čija društvena misija doprinosi rešavanju izazova u drugim oblastima od opšteg interesa. Implementacija mera suočava se sa izazovima, imajući u vidu da još uvek ne postoji jasno definisan pravni okvir ili odgovarajuća podrška koja se odnosi na lakšu registraciju preduzeća, finansijsku i drugu resursnu podršku, kao i pristup tržištu i promociji u zajednici. Istovremeno, u drugim dokumentima od značaja za podsticanje razvoja socijalnog preduzetništva u sistemu javnih politika Grada Kragujevca, poput Plana razvoja rada Kragujevca za period 2021-2031.

¹² Grad Kragujevac (2022). *Lokalni akcioni plan za rodnu ravnopravnost grada Kragujevca za period od 2022 – 2024. godine*. https://www.eupropisi.com/dokumenti/KG_039_2022_005.pdf (poslednji put pristupljeno 02.06.2025.)

godine¹³, Lokalni akcioni plan zapošljavanja grada Kragujevca za period 2021. – 2023. godine¹⁴ i drugi, socijalna preduzeća niti ova praksa ni na koji način nisu prepoznati, što ukazuje na nesistematičan pristup i izostanak vizije sveobuhvatne javne politike za podršku socijalnom preduzetništvu.

Poseban izazov nedovoljnog razumevanja značaja socijalnih preduzeća za lokalni održivi razvoj usložen je nedovoljnim stepenom informisanosti i drugih aktera u zajednici i ekosistemu u Kragujevcu, kao što su tradicionalna preduzeća, obrazovne institucije, mediji i sami građani. Same inicijative socijalnog preduzetništva i druga udruženja angažovana u oblasti često su fragmentisana i nedovoljno koordinisana kako međusobno, tako i sa predstavnicima lokalnih vlasti i drugim akterima.

Grad Kragujevac ima kapacitete za razvoj lokalnih inicijativa, ali još uvek nedostaju sistemska rešenja koja bi obezbedila stabilnu podršku za preduzetnike koji žele da osnuju socijalna preduzeća. To uključuje nedostatak finansijskih instrumenata, stručne obuke za osnivanje i vođenje socijalnih preduzeća, kao i nepostojanje jasnih smernica za pristup tržištima. U političkom smislu, lokalne vlasti su prepoznale važnost socijalnog preduzetništva i njegov doprinos društvenoj ravnoteži i ekonomskom razvoju. Ipak, i dalje se suočavaju sa izazovima u stvaranju konkretnih politika i mehanizama koji bi omogućili održivost ovog sektora na duže staze. Društveni i ekonomski resursi u Kragujevcu koji bi podržali razvoj socijalnog preduzetništva su još uvek ograničeni. Iako postoji interesovanje za ovu formu poslovanja, još uvek je prisutan značajan jaz u vezi sa dostupnošću finansijskih sredstava i stručne pomoći. Socijalna preduzeća koja već postoje u Kragujevcu suočavaju se sa poteškoćama u pristupu tržištima, zapošljavanju marginalizovanih grupa i održivosti poslovanja, što je posledica nedostatka koordinacije i podrške od strane lokalnih vlasti.

Iako su inicijative poput **Lokalnog akcionog plana za rodnu ravnopravnost** pozitivni koraci, trenutna praksa još uvek nije dovoljno razvijena da bi se stvorila stabilna osnova za dugoročnu podršku socijalnom preduzetništvu. Grad Kragujevac se nalazi u početnoj fazi razvoja socijalnog

¹³ Grad Kragujevac (2021). *Plan razvoja grada Kragujevca za period 2021 – 2031*. <https://arhiva.kragujevac.rs/plan-razvoja-grada-kragujevca-za-period-2021-2031/> (poslednji put pristupljeno 02.06.2025.)

¹⁴ Grad Kragujevac (2021). *Lokalni akcioni plan zapošljavanja grada Kragujevca za period 2021-2023. godine*. <https://arhiva.kragujevac.rs/pruzmi/lokalni-akcioni-plan-zaposljavanja-grada-kragujevca-za-period-2021-2023/> (poslednji put pristupljeno 02.06.2025.)

preduzetništva, i iako postoje neki inicijalni pokušaji, potreban je veći broj konkretnih mera kako bi se omogućio održiv rast ovog sektora. To uključuje stvaranje pravnog okvira koji bi bio specifičan za socijalna preduzeća, kao i razvoj finansijskih instrumenata koji bi im omogućili lakši pristup sredstvima potrebnim za poslovanje.

Zaključno, iako Kragujevac ima potencijal za razvoj socijalnog preduzetništva, trenutna politika i praksa još uvek nisu dovoljno razvijeni. Da bi se osigurala održivost i rast ovog sektora, potrebno je uložiti dodatne napore u stvaranje povoljnog pravnog i ekonomskog okvira, pružiti finansijsku i stručnu podršku socijalnim preduzetnicima, kao i unaprediti koordinaciju između lokalnih vlasti, preduzetnika i drugih aktera u društvu.

Uporedna praksa iz zemalja EU ili regiona

Sistemska uređenje socijalnog preduzetništva u Evropskoj uniji i u nekim zemljama regiona predstavlja važan korak ka razvijanju i institucionalizaciji ovog sektora. Pristupi su raznoliki, ali su u svim slučajevima ključni elementi pravnog okvira, finansijske podrške i institucionalne mreže za razvoj socijalnih preduzeća.

U Evropskoj uniji, socijalno preduzetništvo je prepoznato kao važan segment socijalne ekonomije. Evropska komisija je u okviru Akcionog plana za socijalnu ekonomiju 2021. godine¹⁵ naglasila njegovu ključnu ulogu u unapređenju društvenih usluga, zapošljavanju i smanjenju socijalnih nejednakosti. Akcioni plan obuhvata mere usmerene ka 2,8 miliona socijalnih preduzetnika koji zapošljavaju 13,6 miliona ljudi i ostvaruju 8% BDP-a EU. Plan uključuje podršku kroz pristup fondovima, unapređenje regulatornog okvira, razvoj poslovnih modela, kao i podršku tržištu i međunarodnoj saradnji. Zapošljavanje u sektoru socijalne ekonomije u EU kreće se između 0,6% i 9,9% svih radnih mesta u članicama EU, što ukazuje na značaj ovog sektora. Akcioni plan takođe ukazuje na prednosti socijalne ekonomije u kriznim vremenima, kao što su pandemija COVID-19 i trenutna situacija u Ukrajini, kada socijalna preduzeća igraju ključnu ulogu u obezbeđivanju socijalnih usluga, očuvanju radnih mesta i pružanju pomoći pogođenim zajednicama. Evropski okvir podstiče međusektorsku saradnju i omogućava povezivanje socijalnih preduzetnika sa institucijama na svim nivoima vlasti.

¹⁵ Buy Social Europe Initiative. *Buy Social Europe B2B platform*. <https://buysocialeuropeb2b.eu/en> (poslednji put pristupljeno 04.12.2024.)

Italija je jedan od pionira u oblasti socijalnog preduzetništva¹⁶, sa zakonom donesenim 1991. godine, koji prepoznaje socijalne zadruge kao poseban oblik organizovanja u socijalnom preduzetništvu. Zakon o zadrugama u Italiji podelio je socijalne zadruge u dve kategorije: one koje se bave zdravljem i rekreacijom i one koje pružaju stabilno zapošljavanje za marginalizovane grupe. U Italiji postoji specifičan pravni okvir koji reguliše socijalne zadruge, ali i posebni zakon o socijalnim preduzećima. Ovaj kombinovani pravni režim omogućava širu regulaciju i podršku socijalnim preduzećima i organizacijama, čime se stvara povoljan okvir za njihovu promociju i razvoj.

Hrvatska takođe ima značajan okvir za razvoj socijalnog preduzetništva. Iako socijalna ekonomija nije definisana posebnim zakonom, Hrvatska je od 2005. godine počela da razvija socijalno preduzetništvo kroz različite inicijative. 2015. godine, Hrvatska je usvojila prvu strategiju razvoja socijalnog preduzetništva¹⁷, koja je fokusirana na unapređenje pravnog i finansijskog okvira. Ova strategija nastoji da poveća vidljivost sektora i omogući lakši pristup tržištu za socijalna preduzeća. U 2017. godini procenjeno je da u Hrvatskoj postoji 105 socijalnih preduzeća, uključujući udruženja, zadruge, neprofitne organizacije i druge institucije koje se bave aktivnostima od opšteg interesa. Iako sektor ima istorijske korene, naročito kroz zadruge, socijalno preduzetništvo je suočeno s izazovima, uključujući smanjenje tradicionalnih zadruga tokom socijalističke ere. Na primeru Humane Nove, u Hrvatskoj, koja zapošljava osobe sa invaliditetom i druge marginalizovane grupe u Hrvatskoj, možemo primetiti slične inicijative u Srbiji, ali u manjem obimu i sa manje razvijenom infrastrukturom podrške. Fierce Women predstavlja primer globalno prepoznatog društvenog preduzeća iz Hrvatske, čija bi slična inicijativa mogla da se razvije i u Srbiji. Iako postoje pojedinačni primeri sličnih projekata u Srbiji, poput edukativnih igara ili inicijativa koje promovišu rodnu ravnopravnost, oni često nailaze na izazove u smislu finansiranja, tržišnog plasmana i opšte društvene podrške. Iako postoje slične inicijative socijalnog preduzetništva u Srbiji, poput onih koje se bave reciklažom ili podrškom ranjivim grupama, njihov broj i uticaj su ograničeni u poređenju sa zemljama EU.

¹⁶ Evropska komisija. *Informacije o stanju socijalne ekonomije u Italiji*. https://social-economy-gateway.ec.europa.eu/my-country/italy_en (poslednji put pristupljeno 02.06.2025.)

¹⁷ Republika Hrvatska (2015). *Strategija razvoja društvenog poduzetništva u Republici Hrvatskoj za razdoblje od 2015 do 2020. godine*. <https://www.esf.hr/wordpress/wp-content/uploads/2015/02/Strategija-razvoja-dru%C5%A1tvenog-poduzetni%C5%A1tva-u-RH-za-razdoblje-2015-2020.pdf> (poslednji put pristupljeno 02.06.2025.)

Španija je još jedan primer zemlje koja je usvojila pravni okvir za razvoj socijalnog preduzetništva¹⁸. Zakon o socijalnim preduzećima donesen je 2011. godine i omogućava osnivanje socijalnih preduzeća koja se bave zapošljavanjem osoba iz ranjivih grupa. Španija je razvila specifične poreske olakšice i finansijske instrumente kako bi podržala socijalna preduzeća, dok se istovremeno pruža i institucionalna podrška u obliku edukacije, mentorstva i mreža socijalnih preduzetnika.

Nemačka ima specifičan pristup zasnovan na "socijalnoj ekonomiji" koji integriše socijalne preduzetnike u širi ekonomski sistem¹⁹. Nemačka pruža podršku kroz integraciju socijalnih preduzeća u javne nabavke, poreske olakšice, i direktnu podršku kroz subvencije i fondove. Osim toga, postoji značajna saradnja između federalnih i regionalnih vlasti u podršci socijalnim preduzetnicima, koji često igraju ključnu ulogu u pružanju socijalnih usluga, kao što su smeštaj i rehabilitacija za marginalizovane grupe.

Praksa sistemskog uređenja socijalnog preduzetništva u zemljama EU, kao što su Italija, Hrvatska, Španija i Nemačka, pokazuje različite pristupe, ali svi uključuju ključne elemente: pravnu regulativu koja omogućava rad socijalnih preduzetnika, finansijsku podršku, razvoj poslovnih modela, i pristup tržištu. Evropske zemlje koriste socijalno preduzetništvo kao alat za rešavanje društvenih izazova, kao što su zapošljavanje ranjivih grupa, smanjenje socijalne isključenosti, i poboljšanje socijalnih usluga, a takav okvir bi trebalo da bude implementiran i u Srbiji kako bi se ojačala konkurentnost i održivost ovog sektora.

Posledice nerešavanja problema

S obzirom na to da je oblast socijalnog preduzetništva tek nedavno pravno regulisana donošenjem Zakona o socijalnom preduzetništvu 2022. godine, očekivano je da je ta oblast još uvek nedovoljno poznata lokalnim akterima. Put razvitka socijalnog preduzetništva i na nacionalnom nivou je tek pred nama, a značajan iskorak biće donošenje Programa o razvoju socijalnog preduzetništva. Međutim, to ne znači da se na lokalnom nivou ne može ništa uraditi pre toga. Gradovi i lokalne samouprave, kao i sve zainteresovane strane za razvoj socijalnog

¹⁸ Evropska komisija. *Informacije o stanju socijalne ekonomije u Španiji*. https://social-economy-gateway.ec.europa.eu/my-country/spain_en (poslednji put pristupljeno 02.06.2025.)

¹⁹ Evropska komisija. *Informacije o stanju socijalne ekonomije u Nemačkoj*. https://social-economy-gateway.ec.europa.eu/my-country/germany_en (poslednji put pristupljeno 02.06.2025.)

preduzetništva, mogu i treba da budu saveznici na tom putu. Grad Kragujevac je to odlično uočio, te je u svom Lokalnom akcionom plan za rodnu ravnopravnost prepoznao i značaj socijalnog preduzetništva, što je jedan od prvih lokalnih strateških dokumenata koji na ovaj način ističu mogućnost ovog vida poslovanja.

Prema popisu iz 2022. godine u Kragujevcu živi 170.628 stanovnika. Među stanovnicima Kragujevca postoji 17.000 osoba sa invaliditetom, oko 10.000 nezaposlenih žena starijih od 45 godina, a tu su i druge teško zapošljive kategorije kao, na primer, Romi, samohrane majke, povratnici sa odsluženja kazni, ali i neki mladi ljudi. Nemogućnost zapošljavanja je veliki problem zato što dovodi do egzistencijalnog pitanja, a zatim i do društvenog isključivanja. Jedno od rešenja za ovaj veliki broj ljudi moglo bi biti socijalno preduzetništvo.

Nerešavanje ovog problema rezultiralo bi obeshrabrivanjem udruženja koja imaju želju i potencijal da prerastu u socijalna preduzeća. Takođe, svi zainteresovani akteri bi ostali neinformisani o potencijalima i prednostima koje sa sobom nosi socijalno preduzetništvo, dok bi, sa druge strane, rešavanje problema omogućilo da različiti akteri uče jedni od drugih, budu međusobna podrška i izvor informisanja.

Zapostavljanje ove oblasti bi teže zapošljive kategorije građana Kragujevca i Šumadije ostavilo bez potencijalnog zaposlenja. Dakle, rešavanjem ovog problema bio bi rešen i problem nezaposlenosti kod određenog broja građana.

S obzirom na to da je Kragujevac jedan od prvih gradova koji je u jednom lokalnom strateškom dokumentu prepoznao značaj socijalnog preduzetništva, očekivano je da se ne zaustavi na tom jednom dokumentu i da se i nadalje posveti razvoju socijalnog preduzetništva. Bez rešavanja ovog problema, pomenutog razvoja socijalnog preduzetništva neće biti, a neće biti ni mera podrške socijalnom preduzetništvu od strane jedinica lokalne samouprave.

Predlog za rešavanje problema

Nakon detaljne analize problema i aktuelnog okruženja, ovaj deo služi za razmatranje načina (opcija) na koje se dotični problem može rešiti. U njemu se iznosi argumentacija za odabranu najpovoljniju praktično političku alternativu čime se pruža uverljiva argumentacija kojom se dokazuje da će ta opcija najdelotvornije rešiti problem (sagledavamo je kroz dobre strane i

ograničenja). U izboru najboljeg rešenja potrebno je voditi se unapred definisanim kriterijumima: da li će to rešenje biti delotvorno i dovesti do željenih rezultata; da li će biti efikasno u smislu uticaja na društvo ili ciljnu grupu; da li je izvodljivo; da li dovodi do pravedne raspodele resursa i koristi itd. Argumentacija za najpogodniju praktično političku opciju mora poslužiti kao temelj i opravdanje za konačne preporuke.

Problem koji se javlja u Kragujevcu u kontekstu socijalnog preduzetništva je nedostatak podrške od strane lokalne samouprave. Ovaj nedostatak podrazumeva nepostojanje mera podrške socijalnim preduzećima i nedostatak podzakonskih akata koji bi regulisali ovu oblast. Zbog toga, donosioci odluka u lokalnoj samoupravi, kao i građani, suočavaju se sa nedostatkom informacija o socijalnom preduzetništvu kao modelu poslovanja.

Konkretno, u Kragujevcu postoji samo jedno socijalno preduzeće, „Zadrukarstvo“, osnovano 2021. godine. Pored toga, postoji interesovanje i potencijal u nekoliko udruženja da se razviju u socijalna preduzeća. Na primer, članovi udruženja „Down“ razmatraju osnivanje kafića u kom bi usluge pružale osobe sa Daunovim sindromom, inspirisani dobrim primerima iz drugih gradova u Srbiji i svetu. Međutim, članovi ovih udruženja suočavaju se sa pravnim nesigurnostima koje ih sprečavaju u procesu osnivanja socijalnih preduzeća.

Takođe, udruženje „Egal“ izražava želju i potencijal da postane socijalno preduzeće, ali takođe se suočava sa poteškoćama u vezi sa procedurama osnivanja i vođenja socijalnog preduzeća. Slično njemu, udruženje Klub kreativnih žena „Različak“ takođe razmatra mogućnosti za osnivanje socijalnog preduzeća.

Da bi se rešili ovi izazovi i stvorila atmosfera za podršku socijalnom preduzetništvu u Kragujevcu, neophodno je formiranje Lokalnog foruma za socijalno preduzetništvo. Ovaj forum bi omogućio udruženjima da razmene ideje, pružio bi im podršku u procesu osnivanja socijalnih preduzeća, organizovao informativne sesije o socijalnom preduzetništvu i obezbedio finansijsku podršku koja je neophodna za njihov razvoj.

Osim formiranja Lokalnog foruma za socijalno preduzetništvo, evo još nekoliko predloga za podršku razvoju socijalnog preduzetništva u Kragujevcu:

- Organizacija redovnih edukativnih radionica i obuka o socijalnom preduzetništvu za članove udruženja i potencijalne preduzetnike. Ove radionice mogu obuhvatiti teme kao

što su osnivanje preduzeća, upravljanje finansijama, marketing i prodaja, pravne regulative i zakonski okviri.

- Pružanje konkretnih saveta i pomoći pri procedurama osnivanja socijalnih preduzeća, uključujući pravnu podršku, pomoć pri pripremi poslovnog plana, kao i savete o mogućnostima finansiranja putem dostupnih programa i fondova.
- Kreiranje programa mentorstva gde uspešni socijalni preduzetnici mogu deliti svoje iskustvo i savete sa novim preduzetnicima kako bi se podstakla razmena resursa i povezivanje unutar preduzetničke zajednice u Kragujevcu.
- Podsticanje lokalne samouprave da podrži kampanje promocije socijalnih preduzeća putem organizacije događaja, sajмова ili kampanja na društvenim mrežama, kako bi se povećala vidljivost i podrška socijalnom preduzetništvu u zajednici.

S obzirom na nedostatak podrške socijalnom preduzetništvu u Kragujevcu, predlažemo sledeće praktične politike za rešavanje problema:

- Implementacija podzakonskih akata: hitno treba doneti podzakonske akte koji će podržati primenu Zakona o socijalnom preduzetništvu usvojenog 2022. godine. Ovi akti bi trebalo detaljno da regulišu procese osnivanja i poslovanja socijalnih preduzeća, kao i prava i obaveze osoba sa invaliditetom na radnom mestu, ali i osoba koje spadaju u ostale teže zapošljive kategorije. Potrebno je formirati radnu grupu koja će u saradnji sa udruženjima i stručnjacima pripremiti nacрте podzakonskih akata.
- Obrazovanje i informisanje: organizacija redovnih obuka, radionica i informativnih sesija o socijalnom preduzetništvu za članove udruženja i potencijalne preduzetnike. Fokus bi bio na edukaciji o pravnim aspektima osnivanja socijalnih preduzeća, upravljanju finansijama, marketingu i mogućnostima finansiranja kroz dostupne programe i fondove.
- Podrška pri osnivanju preduzeća: pružanje konkretnih saveta i pomoći u procedurama osnivanja socijalnih preduzeća, uključujući pravnu podršku, kao i pomoć u učenju o finansijskom delu poslovanja.
- Mreženje i mentorstvo: kreiranje programa mentorstva gde uspešni socijalni preduzetnici mogu deliti svoje iskustvo i savete sa novim preduzetnicima. Ovo bi podstaklo povezivanje

i razmenu resursa među preduzetnicima i udruženjima u Kragujevcu, jačajući tako lokalnu poslovnu zajednicu.

- Promocija i vidljivost: podsticanje lokalne samouprave da podrži kampanje promocije socijalnih preduzeća putem organizovanja događaja, sajмова ili kampanja na društvenim mrežama. Ovo bi povećalo svest o socijalnom preduzetništvu u zajednici i privuklo potencijalne korisnike usluga socijalnih preduzeća.
- Saradnja i partnerstva: podsticanje saradnje između socijalnih preduzeća, lokalnih kompanija, institucija i obrazovnih ustanova radi stvaranja održive poslovne mreže i jačanja lokalne ekonomije. Predlaže se organizovanje redovnih sastanaka ili sastanaka za povezivanje relevantnih aktera.
- Analiza i evaluacija: redovno sprovođenje analiza potreba socijalnih preduzeća radi identifikacije ključnih oblasti podrške. Ovi rezultati bi trebalo da informišu dalji razvoj politika podrške i prilagođavanje programa podrške specifičnim potrebama socijalnih preduzeća.

Implementacija ovih predloga bi značajno doprinela razvoju socijalnog preduzetništva u Kragujevcu, pružajući podršku postojećim i potencijalnim socijalnim preduzetnicima, kao i podstičući održivi ekonomski razvoj zajednice.

Preporuke

Na nivou Grada Kragujevca:

- 1. Formiranje Lokalnog foruma za razvoj socijalnog preduzetništva**
Preporučuje se osnivanje Lokalnog foruma za razvoj socijalnog preduzetništva koji bi obuhvatio predstavnike lokalnih vlasti, privrede, civilnog sektora i drugih relevantnih aktera. Savet bi imao ključnu ulogu u usklađivanju i primeni mera podrške socijalnim preduzetnicima na nivou grada Kragujevca, kao i u razvoju strategija za dalji razvoj socijalnog preduzetništva u lokalnoj zajednici.
- 2. Izrada Lokalnog akcionog plana za razvoj socijalnog preduzetništva**
Grad Kragujevac treba da razvije Lokalni akcioni plan koji će definisati ciljeve, relevantne aktere, izazove i mehanizme podrške za razvoj socijalnog preduzetništva. Plan treba da bude zasnovan na analizi trenutnih potreba i potencijala grada, a njegovu implementaciju

treba pratiti kroz kontinuirani dijalog sa lokalnim preduzetnicima i organizacijama civilnog društva.

3. Uvođenje finansijskih i nefinansijskih mehanizama podrške

Preporučuje se uvođenje finansijskih programa (subvencije, bespovratna sredstva, ustupanje prostora besplatno ili uz simboličnu nadoknadu) za socijalne preduzetnike u Kragujevcu, kao i nefinansijskih mehanizama kao što su poreske olakšice, obuke i mentorstvo. Ovi mehanizmi bi omogućili lakši pristup resursima i pomogli socijalnim preduzetnicima da razviju održive biznise.

4. Promocija socijalnog preduzetništva i edukacija zajednice

Grad Kragujevac treba da sprovodi kampanje promocije socijalnog preduzetništva kako bi se povećala prepoznatljivost socijalnih preduzetnika u zajednici. Takođe, treba organizovati edukativne seminare, obuke i informativne sesije koji će podići svest o važnosti socijalnog preduzetništva i pružiti osnovna znanja o pokretanju socijalnog preduzetništva i dostupnim mogućnostima finansiranja.

Na republičkom nivou:

1. Izrada i implementacija nacionalne regulative za socijalno preduzetništvo

Potrebno je dalje razviti i doneti podzakonske akte koji će omogućiti lakše poslovanje socijalnih preduzetnika u Srbiji. Ovi akti treba da obuhvate specifične poreske olakšice, pogodnosti za javne nabavke i olakšice u administrativnim procedurama, čime bi se omogućio brži rast i razvoj socijalnih preduzeća širom zemlje.

2. Unapređenje međusektorske saradnje i integracija sa lokalnim nivoom

Preporučuje se razvoj mehanizama koji će olakšati saradnju između državnih institucija, lokalnih samouprava, organizacija civilnog društva i preduzetnika. Na republičkom nivou treba razviti strategije koje će omogućiti efikasnu koordinaciju različitih nivoa vlasti, kako bi se stvorili bolji uslovi za implementaciju politika socijalnog preduzetništva na lokalnom nivou.

3. Izrada Nacionalnog programa za razvoj socijalnog preduzetništva

Na republičkom nivou treba razviti Nacionalni program za razvoj socijalnog preduzetništva koji bi obuhvatio sve aspekte ove oblasti, od zakonskog okvira, preko finansijske podrške, do edukacije i promocije. Ovaj program treba da bude usmeren na poboljšanje

prepoznavanja socijalnih preduzetnika kao ključnog resursa za razvoj lokalnih zajednica, u ekonomskom i socijalnom smislu.

Ove preporuke za praktičnu politiku mogu značajno doprineti razvoju socijalnog preduzetništva u Kragujevcu, pružajući bolju podršku postojećim i potencijalnim socijalnim preduzetnicima, kao i jačanju lokalne ekonomije i zajednice.

Zaključak

Predlog praktične politike sadrži istražene izazove i mogućnosti za razvoj socijalnog preduzetništva u Kragujevcu i predlaže konkretne mere za njegov rast. Iako u Kragujevcu postoji značajan potencijal u socijalnom preduzeću „Zadugarstvo“ i udruženjima „Down“, „Egal“ i Klub kreativnih žena „Različak“, nedostatak podrške lokalne samouprave, pravne nejasnoće i nedostatak podzakonskih akata predstavljaju ključne prepreke.

Primarna mera koja može doprineti stvaranju povoljnog okruženja za razvoj Inicijativa socijalnog preduzetništva u gradu Kragujevcu jeste formiranje Lokalnog foruma za socijalno preduzetništvo, mešovitog sastava, koje bi predvodilo procese istraživanja sektora i procese konsultacija različitih aktera u zajednici o ulozi, dometima i merama podrške za razvoj ovog sektora.

Ako se ne implementiraju predložene mere, razvoj socijalnog preduzetništva u Kragujevcu će ostati usporen, što može negativno uticati na zapošljavanje ugroženih grupa i ograničiti socijalnu inkluziju. S druge strane, ako se primene preporuke, to će doprineti stvaranju povoljnog okruženja za socijalne preduzetnike, poboljšati zapošljivost i socijalnu koheziju, a samim tim pospešiti napore za postizanje održivog razvoja grada.

Implementacija ovih politika u Kragujevcu može postaviti temelj za širi razvoj socijalnog preduzetništva u regionu Šumadije, stvarajući pozitivne promene na lokalnom i nacionalnom nivou. Ove mere ne samo da će doprineti zapošljavanju i socijalnoj integraciji, već će i unaprediti održivi ekonomski razvoj zajednice, čineći Kragujevac primerom dobre prakse za druge gradove u Srbiji.